

# نقش همکاری‌های گمرکی در توسعه همکاری‌های اقتصادی در منطقه اکو

همکاری اقتصادی و تجاری در جهان به شدت رو به گسترش است و کشورهای جهان سعی دارند با بهره‌برداری از روش‌ها و راهکارهای لازم، میزان مشارکت خود را در این عرصه افزایش داده و سهم بیشتری از تجارت جهانی را به خود اختصاص دهند. بدون شک عدم توسعه زیرساخت‌ها و امکانات لازم، هر کشوری را در تعامل با تحولات جهانی با مشکل مواجه خواهد ساخت. گمرک یکی از نقاط بسیار حساس و مهم در همکاری‌های اقتصادی دوجانبه، منطقه‌ای و بین‌المللی محسوب می‌شود. عضویت در سازمان‌های بین‌المللی نظیر سازمان جهانی گمرک و سازمان‌های منطقه‌ای همچون سازمان همکاری اقتصادی (اکو)، این امکان را فراهم می‌سازد تا همگام با تحولات جهانی، از کمک‌های فنی و طرح‌های ویژه این سازمان‌ها بهره‌مند شود. تحقق و توسعه همکاری‌های جامع گمرکی در سازمان اکو، زمینه‌ساز توسعه تجارت منطقه‌ای و بین‌المللی در این منطقه مهم جغرافیایی خواهد شد.

مورد استفاده قرار داده و در فارسی نیز این کلمه از ترکی گرفته شده است. حقوق گمرکی یک نوع مالیات غیرمستقیم محسوب می‌شود. ظاهراً از زمانی که تجارت میان اقوام و ملل معمول بوده، حقوق و عوارض گمرکی نیز از بابت عبور یا ورود و صدور کالا از بازرگانان اخذ می‌شد. در یونان قدیم معادل یک پنجاهم و در امپراطوری روم معادل یک چهلم بهای کالا، حقوق گمرکی دریافت می‌گردید.<sup>(۱)</sup>

گمرک به عنوان دروازه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی هر کشور، جایگاه مهمی در تنظیم مبادلات تجاری دارد و نقش اساسی را در ایجاد تسهیلات و امنیت لازم برای توسعه تجارت ایفا می‌نماید. به همین دلیل،

گمرک سازمانی دولتی است که مسؤولیت اجرای قوانین گمرک، وصول حقوق و عوارض ورودی و صدوری و همچنین نظارت بر واردات، ترانزیت و صادرات کالا را بر عهده دارد.<sup>۱</sup> گمرک با ایجاد اولین نیروی دفاعی در کوچک‌ترین مقیاس متصور، به منظور حفظ قلمرو ملی هر کشور بوجود آمده است. کلمه گمرک که از ریشه یونانی کوم مرکس یا کومرکی گرفته شده، به معنی حقوقی است که بر کالا و مال‌التجاره تعلق می‌گیرد و به عقیده بعضی از نویسندگان پس از فتح قسطنطنیه دولت عثمانی این واژه را از زبان یونانی اخذ و با تلفظ ترکی، یعنی کومروک

۱. براساس تعریف شورای همکاری گمرک

برای حفظ موقعیت جهانی و ایفای نقش بیشتر می‌بایست همگام با توسعه همکاری‌های اقتصادی و تجاری، با استفاده از تجهیزات، ابتکارات و روش‌های نوین، زیرساخت‌های مورد نیاز آن را توسعه داد.

وظایف تعیین شده گمرک با توجه به موقعیت آن در کشورهای مختلف، متفاوت می‌باشد ولی با در نظر گرفتن مشترکات موجود، بخش اعظم وظایف آن در کشورها مشابه می‌باشد. در همین راستا، مسؤولیت گمرک جمهوری اسلامی ایران با توجه به معیارهای جهانی و ملاحظات ملی تعیین شده است.

اجرای سیاست‌های دولت در زمینه صادرات و واردات؛ حفاظت و نظارت بر تحویل کالاهای تجاری تا تکمیل تشریفات قانونی و ترخیص آن؛ اجرای قانون و مقررات صادرات و واردات؛ تشخیص و اخذ حقوق گمرکی، سود بازرگانی و عوارض؛ تعیین ارزش و تعرفه کالاهای وارداتی و صادراتی و نظارت بر ترانزیت کالا از مهمترین مسؤولیت‌های گمرک محسوب می‌شود. همچنین با توجه به ماهیت وجودی و کاری، این سازمان در زمینه مبارزه با قاچاق کالا و تخلفات گمرکی از طریق اعمال مقررات مربوطه و جمع‌آوری، پردازش و انتشار آمار بازرگانی خارجی، نقش اساسی دارد. گمرک اظهارنامه‌های وارداتی و صادراتی و اسناد ترخیص کالا را مطابق با قوانین و مقررات، مورد بازبینی قرار می‌دهد. برنامه‌ریزی جهت انجام به موقع وظایف گمرکی می‌تواند به پیشبرد بهتر امور کمک بسیاری نماید. گسترش ارتباطات بین‌المللی و منطقه‌ای جهت تبادل تجربیات و همکاری‌های فی‌مابین، یک نیاز اساسی محسوب می‌شود. قطعاً بررسی و انجام امور با عنایت به توصیه‌های سازمان جهانی گمرک و سایر سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای

منجر به همگامی و همسویی گمرک با استانداردهای جهانی خواهد شد.<sup>(۲)</sup>

بسیاری از کشورهای جهان با تأمین اعتبارات لازم، به گونه‌ای گمرک را سازماندهی کرده‌اند که علاوه بر نیازهای ملی، به واقعیات و تحولات جهانی توجه دارد. امروزه گمرک کارکردی دو وجهی داشته، از یک سو باید تسهیلات لازم را برای تجار و بازرگانان فراهم آورد که سایه اقتصاد تعرفه‌ای را کمرنگ می‌کند و می‌تواند راه ورود به سازمان جهانی تجارت را هموار کند و از طرفی نیز باید حصارهای نظارتی جهت اجرای مقررات صادرات و واردات، مبارزه با جرائم سازمان‌یافته، کنترل‌های تجاری برای حمایت از تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان داخلی و همچنین ممانعت از ورود انواع کالاهای تقلبی را به اجرا گذارند.<sup>(۳)</sup>

#### تاریخچه پیدایش سازمان جهانی گمرک

همکاری گمرکی به عنوان عاملی مهم در تسهیل تجارت بین کشورهای جهان، قدمت دیرینه دارد. در سال ۱۹۴۷ به دنبال امضای موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گات)<sup>۱</sup>، سیزده کشور اروپایی یک گروه کاری را برای بررسی راه‌های توسعه همکاری‌های اقتصادی تأسیس کردند. این گروه کاری در سال ۱۹۴۸ دو کمیته اقتصادی و گمرکی را بنا نهادند. بعدها کمیته اقتصادی درگیر امور سازمان همکاری و توسعه اقتصادی<sup>۲</sup> شد و کمیته گمرک به شورای همکاری گمرکی<sup>۳</sup> تبدیل گردید. در چهارم نوامبر سال ۱۹۵۲ کنوانسیون تأسیس شورای مذکور لازم‌الاجرا شد. شورای همکاری گمرکی از ۲۶ ژانویه ۱۹۵۳ کار خود را آغاز نمود. به همین دلیل، هرساله این

1. The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT)

2. The Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)

3. The Customs Cooperation Council (CCC)

تاریخ به عنوان روز جهانی گمرک جشن گرفته می‌شود. پس از گذشت سال‌ها، شورای همکاری گمرک در سال ۱۹۹۴ به سازمان جهانی گمرک تغییر نام یافت. امروزه ۱۷۴ کشور با در اختیار داشتن ۹۸ درصد تجارت جهانی، عضو این سازمان هستند.<sup>(۴)</sup> این سازمان، گمرک‌های کشورهای عضو را به امید هماهنگ کردن روش‌ها و تشریفات گمرکی گرد هم آورده است. سازمان جهانی گمرک در انجام وظایف خود با سایر سازمان‌های بین‌المللی نظیر سازمان ملل متحد و مؤسسات تخصصی آن، سازمان تجارت جهانی، سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، سازمان همکاری اقتصادی (اگو)، آسه‌آن و بخش خصوصی همکاری دارد. سازمان مذکور کمک‌های فنی و آموزشی لازم را در زمینه‌های ارزیابی گمرکی، تعیین منشاء کالا، نظام هماهنگ تعرفه، روش‌های گمرکی و تسهیل تجارت، نظارت بر اجرای مقررات، مدرن‌سازی و توسعه گمرک، به اعضا ارائه می‌دهد.<sup>(۵)</sup>

در حال حاضر که جهان با بحران مالی روبرو است، باید به زیرساخت فعالیت‌های اقتصادی جهان که همان سیستم تجارت بین‌المللی می‌باشد و همچنین نقش مهم گمرک جهت ایجاد امنیت در این سیستم و تسهیل تجارت عادلانه، توجه داشت. در راستای افزایش کارایی گمرک کشورها و ارتقای توانایی آنان در مدیریت بحران اقتصادی می‌توان طرح‌های ظرفیت‌سازی فنی را با همکاری سازمان جهانی گمرک اجرا کرد. مشارکت بیشتر در طرح‌های منطقه‌ای و جهانی این سازمان و همچنین عضویت در سایر سازمان‌های مهم اقتصادی و مالی جهان می‌تواند تضمین‌کننده توسعه پایدار ظرفیت‌های گمرکی باشد.<sup>(۶)</sup>

در حال حاضر مذاکرات جهت ایجاد تسهیلات بیشتر گمرکی در سازمان جهانی تجارت ادامه دارد. در بخشی از

مذاکرات دوحه معروف به تسهیل تجارت از کشورهای عضو خواسته شده است موانع غیر تعرفه‌ای تجارت، به ویژه بروکراسی در ارائه خدمات تشریفات گمرکی را که موجب تأخیر در ترخیص کالا و معطلی کشتی‌ها در بنادر و دیرکرد در تحویل کالا می‌شود، کاهش دهند.<sup>(۷)</sup>

### **اهمیت گمرک و همکاری‌های گمرکی در توسعه همکاری‌های اقتصادی**

با توجه به وظایف تعریف شده برای گمرک به عنوان دروازه عبور کالاهای وارداتی و صادراتی و پیش‌قراول تجارت خارجی هر کشور، نقش این سازمان در توسعه همکاری‌ها قابل تأمل است. تداوم و روزآمد بودن خدمات و تسهیلات گمرکی مستلزم تبادل اطلاعات، استفاده از فناوری نوین و تجهیزات پیشرفته می‌باشد. آثار مثبت عملکرد گمرک در اقتصاد و تجارت جهانی زیاد است. در این نوشته سعی شده به مهمترین آنها اشاره شود.

الف) تأمین بخشی از درآمدهای دولت با اجرای سیاست‌های تعرفه‌ای

گمرک با اجرای سیاست‌های تعرفه‌ای علاوه بر حمایت از تولیدکنندگان داخلی، سهم به‌سزایی در تأمین بخش قابل توجهی از درآمدهای دولتی دارد. وصول این درآمدها نقش مهمی در اجرای طرح‌های مهم و توسعه اقتصادی ایفا می‌کند. این موضوع در بُعد سازمانی نیز قابل بررسی است. اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۷ بالغ بر ۱۵ میلیارد یورو درآمد از محل اخذ عوارض گمرکی داشته است که این رقم ۱۳/۲ درصد درآمدهای بودجه این اتحادیه را تشکیل می‌دهد.<sup>(۸)</sup> اهمیت درآمدهای گمرکی در ایران به اندازه‌ای است که کارشناسان آن را بعد از نفت و مالیات قرار داده و از آن به عنوان چاه سوم یاد می‌کنند.

ب) افزایش امنیت در مبارزه با قاچاق و تجارت غیرعادلانه گمرک با نظارت دقیق بر مبادی ورودی، از قاچاق کالا جلوگیری می‌کند. همانطور که در گزارش سازمان جهانی گمرک آمده است کالا، خود مخرب نیست بلکه افرادی که از کالا استفاده می‌کنند به آن نقش تخریبی می‌بخشند. در واقع قاچاق کالا اثرات منفی شدیدی را بر توسعه اقتصادی جامعه خواهد گذاشت. ضمناً گمرک با جلوگیری از صادرات بی‌رویه کالا، ثبات نسبی را در بازار داخلی ایجاد خواهد کرد. آنچه مسلم است با ایجاد مقررات سخت و پیچیده در تشریفات گمرکی، مبادی ورودی قاچاق تقویت و روند مبارزه با قاچاق را با مشکل روبرو می‌کند. شواهد نشان می‌دهد با برقراری امنیت و تسهیلات بیشتر، شرایط رشد اقتصادی، بهتر فراهم می‌شود.

ج) افزایش تجارت منطقه‌ای و بین‌المللی

گمرک با کاهش تعرفه‌ها و حذف موانع غیرتعرفه‌ای و شبه‌تعرفه‌ای (نظیر محدودیت‌ها و سهمیه‌بندی) می‌تواند نقش مؤثری در تسهیل تجارت و رونق آن در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی داشته باشد. همچنین با توسعه همکاری‌های گمرکی می‌توان زمینه را برای گسترش همکاری‌های تجاری و در حمل و نقل فراهم ساخت. همکاری گمرکی در اتحادیه اروپایی به شکل ایده‌آلی رسیده است و محموله‌های تجاری در این منطقه، با گذراندن تشریفات گمرکی در یکی از پست‌های کشورهای عضو، نیازی ندارند که این تشریفات را در ورود به سایر کشورها عضو طی نمایند. بدین ترتیب علاوه بر کاهش زمان حمل و نقل کالا، هزینه‌های مربوطه کاهش می‌یابد.

د) افزایش زمینه‌های لازم برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی

ایجاد زمینه‌ها به میزان تسهیلاتی بستگی دارد که کشور سرمایه‌پذیر برای سرمایه‌گذاران خارجی فراهم می‌کند و نقش مستقیم در افزایش جذب سرمایه خارجی دارد. تسهیلات گمرکی یکی از عوامل مهم و تأثیرگذار در این امر است. در حال حاضر با توجه به رقابت شدید در جذب سرمایه و بروز بحران‌های مالی در جهان، باید به گونه‌ای عمل شود تا موانع موجود به حداقل ممکن برسد. ه) مسؤلیت بازرسی کالا در مبدأ و بررسی استاندارد

موضوع بازرسی کالا از سال‌ها قبل در تجارت کالا رایج بوده است اما این موضوع بیشتر بین خریداران و فروشندگان بخش خصوصی مطرح بود. نخستین بار در دهه ۱۹۶۰، اولین قرارداد بین‌الدولی در مورد بازرسی کالا امضا شد و در حال حاضر شرکت‌های معتبر با تأیید انطباق نوع، کیفیت و کمیت کالا با شرایط قرارداد فروش و تصدیق بهای فاکتور نسبت به تأیید اسناد مثبت اقدام می‌کنند.

در واقع مشکلات واردکنندگان و صادرکنندگان در تجارت، زمینه‌ساز انعقاد قراردادهای بین‌دولی دوجانبه و بین‌المللی و همچنین تشکیل شرکت‌های بازرسی بود. موافقتنامه بازرسی کالا در مبدأ یکی از موافقتنامه‌های مهم بین‌المللی می‌باشد که اعضای سازمان جهانی تجارت آن را امضا کردند. بر اساس این قرارداد، کشورهای عضو ملزم هستند تا قبل از ارسال کالا و خروج آن از کشور، آن را بازرسی نمایند. در مقدمه این موافقتنامه، نیاز کشورهای در حال توسعه به بازرسی کالا قبل از ارسال آنها به مقصد جهت تأیید کیفیت، کمیت و قیمت آن یادآوری شده است. بازرسی کمیت و کیفیت یک کالا باید بر اساس استانداردهایی باشد که فروشنده و خریدار در قرارداد خود

توافق کرده‌اند.<sup>۱</sup> کشور عضو موافقتنامه بازرسی کالا نیز باید اطمینان دهد که بازرسی شفاف باشد.<sup>۲</sup> بازرسی می‌بایست در گمرک محل صادرات کالا صورت گیرد و در صورت عدم امکان، باید در گمرک منطقه‌ای که محصول در آن تولید می‌شود انجام شود.<sup>۳</sup>

امروزه تجهیز مبادی ورودی و خروجی گمرک به تجهیزات پیشرفته، نحوه بازرسی برای کشف کالاهای ممنوعه را متحول نموده و چنین بازرسی‌هایی با صرف کمترین هزینه و زمان، امکان‌پذیر شده است.

در سال ۲۰۰۵ نشست سالانه سازمان جهانی گمرک برنامه چارچوب ایمن استاندارد<sup>۴</sup> را تصویب نمود. در این برنامه که تا کنون مرحله اول آن اجرا شده است، سیستم تشخیص کیفیت و استاندارد در گمرک برخی از کشورهای عضو ارتقا یافت.<sup>(۹)</sup> وجود استانداردهای ملی متعدد و سیستم‌های استاندارد بین‌المللی دوگانه در کشورهای عضو، توسعه همکاری‌ها در یکسان‌سازی و شناسایی استانداردهای عضو اکو را از اهمیت دو چندان برخوردار نموده است.

(و) تأیید و تصدیق منشاء کالا

مشخص کردن منشاء اصلی یک کالا از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. گاهی یک کالا تا به مقصد نهایی برسد چندین بار بین کشورهای مختلف داد و ستد می‌شود. اما چنانچه مدارک و اسناد مربوط به کالا ناقص باشد، تشخیص منشاء اصلی آن مشکل خواهد بود. با توجه به اهمیت این موضوع، پس از مذاکرات طولانی در این زمینه، توافقاتی برای امضای موافقتنامه تعیین منشاء اصلی کالا در سطوح دوجانبه و چندجانبه بعمل آید تا

۱. بند ۴ ماده ۳ موافقتنامه بازرسی کالا قبل از حمل

۲. بند ۵ تا ۸ ماده ۲ موافقتنامه بازرسی کالا قبل از حمل

۳. بند ۳ ماده ۲ موافقتنامه بازرسی کالا قبل از حمل

4. WCO Safe Framework of Standard

بسترهای حقوقی و قانونی لازم برای تعیین منشاء کالا فراهم شود. اقدامات مربوط به تعیین منشاء کالا می‌تواند به تنهایی توسط یک دولت (کشور) صورت گیرد و یا می‌تواند منطقه‌ای باشد. بنابراین می‌توان آنها را به سه دسته فردی، منطقه‌ای و بین‌المللی تقسیم کرد که بعد بین‌المللی آن به عهده سازمان جهانی تجارت است.

قوانین سازمان جهانی تجارت در مورد تعیین منشاء کالای صادراتی به صراحت در موافقتنامه قوانین تعیین منشاء کالا بیان شده است. اجتناب از ایجاد موانع غیر ضروری در تجارت، جلوگیری از ضایع شدن حقوق اعضا، افزایش شفافیت، حل و فصل سریع و مؤثر اختلافات و همسان‌سازی قوانین و مقررات مربوطه از جمله اهداف سازمان جهانی تجارت می‌باشد.

(ز) تسهیل ترانزیت کالا

ترانزیت، امری مهم است که گمرک نقش اساسی و اصلی در آن ایفا می‌کند. ترانزیت در اسناد بین‌المللی متعددی مطرح شده است. ماده ۵ موافقتنامه تعرفه و تجارت (گات) از دولت‌ها می‌خواهد که اجازه دهند محموله‌های تجاری از قلمرو آنان عبور کند. انتقال کالا از نقطه‌ای به نقطه دیگر، اساس فعالیت‌های تجاری را تشکیل می‌دهد و بدون رسیدن کالا به مقصد، در واقع چرخه تجارت تکمیل نمی‌شود. ترانزیت روشی است که به موجب آن، کالا از نقطه‌ای به نقطه دیگر انتقال داده شده و اعمال عوارض گمرکی، سایر مالیات‌ها و اقدامات تجاری تا زمانی که کالا به مقصد نهایی نرسیده است، معلق می‌شود. معمولاً مبنای حقوقی در ترانزیت از طریق یک موافقتنامه بین‌المللی سامان می‌یابد. توافقات و قطعنامه‌های سازمان ملل و آنکتاد در حمایت از ترانزیت کالاهای کشورهای محصور در خشکی، موافقتنامه‌های

ترانزیت تیر<sup>۱</sup>، کنوانسیون‌های سازمان جهانی گمرک (از جمله کیوتو) و موافقتنامه‌های منطقه‌ای نظیر ترانزیت جامعه اروپا، جامعه آفریقای جنوبی، موافقتنامه ترانزیت تجارت اکو، رژیم ترانزیت اروپا و آسیا، نظام‌های ترانزیت گمرکی آسه‌آن و مرکسور از جمله این موافقتنامه‌ها هستند.<sup>(۱۰)</sup>

### همکاری‌های گمرکی در اکو

وجود سازمانی منسجم در هر منطقه، کمک بزرگی برای اجرای برنامه‌های منطقه‌ای آن می‌باشد. سازمان همکاری اقتصادی (اکو) همچون سایر سازمان‌ها، جهت تحقق اهداف اقتصادی منطقه‌ای، طراحی و تأسیس شده است. حذف تدریجی موانع تجاری، گسترش تجارت درون منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، فراهم آوردن شرایط لازم برای ادغام تدریجی و آرام اقتصاد کشورهای عضو با اقتصاد جهانی و ارتقای همگرایی منطقه‌ای از جمله اهداف مهم اکو می‌باشند<sup>(۱۱)</sup> که سازمان‌های گمرک کشورهای عضو می‌توانند نقش به‌سزایی در تحقق آن‌ها داشته باشند. در همین راستا، برقراری همکاری گمرکی از ابتدا در دستور کار سازمان اکو قرار داشت. در نتیجه تلاش‌های بعمل آمده، این همکاری‌ها در سال ۱۹۹۴ آغاز و در سال ۲۰۰۰ با تشکیل شورای رؤسای گمرکات اکو<sup>۲</sup> و سازماندهی مجدد، با جدیت بیشتری ادامه یافت.

همکاری گمرکی و یکسان‌سازی قوانین مربوطه نقش بسزایی در توسعه اقتصادی و بازرگانی کشورهای منطقه دارد. در همین راستا، علاوه بر تدوین و امضای موافقتنامه‌های همکاری گمرکی، نشست‌های شورای رؤسای سازمان‌های گمرک اکو به‌طور منظم برگزار می‌شود. تا کنون شش اجلاس شورای رؤسای گمرک اکو

برگزار شده است که آخرین آن در تاریخ ۶-۴ مهر ۱۳۸۶ (۲۰۰۷) در باکو (جمهوری آذربایجان) بود.

براساس توافق بعمل آمده در چهارمین اجلاس شورای رؤسای گمرکات اکو در سال ۲۰۰۵ در باکو قرار شد یک کمیته فرعی کارشناسی جهت بررسی همکاری گمرکی و تسهیل روند همسان‌سازی امور گمرکی با توجه به توصیه‌ها و کمک‌های فنی برنامه توسعه ملل متحد<sup>۳</sup> تأسیس شود. اولین اجلاس کمیته مذکور در ژوئیه ۲۰۰۶ در حاشیه پنجمین اجلاس شورای رؤسای گمرکات و دومین آن در سپتامبر ۲۰۰۷ در باکو برگزار شد.

با ابراز تمایل کشورهای عضو و هدایت شورای رؤسای سازمان‌های گمرک اکو، چندین موافقتنامه جهت ایجاد بسترهای حقوقی لازم و توسعه همکاری‌های گمرکی نهایی و امضا شده‌اند. موافقتنامه همکاری متقابل اداری در امور گمرکی در دومین اجلاس کمیته فرعی کارشناسان گمرک اکو (در سال ۲۰۰۵ در باکو) نهایی و تاکنون جمهوری اسلامی ایران و ترکیه آمادگی خود را برای امضای آن اعلام کرده‌اند. موافقتنامه تأسیس بانک اطلاعاتی قاچاق و تخلفات گمرکی در سومین اجلاس وزرای بازرگانی اکو تصویب شد و تا کنون شش کشور افغانستان، آذربایجان، ایران، پاکستان، تاجیکستان و ترکیه آن را امضا کرده‌اند. بر اساس توافق بعمل آمده، موافقتنامه مذکور پس از تصویب چهار کشور عضو، لازم‌الاجرا خواهد شد. جمهوری اسلامی ایران این موافقتنامه را در ششمین اجلاس شورای رؤسای گمرکات اکو در باکو امضا کرد.

گمرک در اجرای بعضی از موضوعاتی که در سایر موافقتنامه‌های اکو مطرح شده است، نقش اساسی دارد. در

1. TIR  
2. Council of heads of Customs Administration (CHCA)

3. United Nation Development Program (UNDP)

ماده ۵ موافقتنامه چارچوب ترانزیت حمل و نقل اکو<sup>۱</sup> به صراحت آمده است که کشورهای عضو تسهیلات لازم را برای ترانزیت وسایط نقلیه فراهم آورده و آنان را از پرداخت هر گونه عوارض گمرکی، مالیات و سایر هزینه‌های معمول معاف می‌گرداند.<sup>(۱۲)</sup> همچنین ماده شش موافقتنامه ترانزیت تجارت اکو<sup>۲</sup>، کالاهای ترانزیتی از طریق قلمرو زمینی، هوایی، دریایی یک کشور عضو را از پرداخت هر گونه عوارض گمرکی (واردات و صادرات) و مالیات معاف می‌گرداند.<sup>(۱۳)</sup>

همسازسازی امور گمرکی، هماهنگی در امور اداری، موضوع مبارزه با قاچاق و تخلف گمرکی و کمک به ترانزیت، بهترین زمینه‌های ممکن برای شروع همکاری‌های گمرکی می‌باشند. بنابراین باید گفت که اکو هنوز در ابتدای راه قرار دارد و ظرفیت‌های موجود، امکان توسعه همکاری‌ها را بیش از پیش فراهم می‌آورد. اما امور مهم دیگری وجود دارند که در ادامه و توسعه همکاری‌های اقتصادی و تجاری حتماً باید مد نظر قرار گیرند. تبادل اطلاعات نقش اساسی در تصمیم‌گیری‌ها و پیشبرد اهداف دارد. مبادله اطلاعات در تمامی زمینه‌های گمرکی، علاوه بر تقویت همکاری‌ها، در هدایت روابط تجاری درون منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای مؤثر خواهد بود.

استفاده از فناوری نوین در بسیاری از بخش‌های مهم اقتصادی دنیا همچون امور گمرکی متداول شده است و کشورهای عضو اکو می‌توانند با همکاری سازمان جهانی گمرک از این تسهیلات برخوردار شوند. طراحی استاندارد واحد اکو و رواج آن در کشورهای عضو و شناساندن آن به بازارهای جهانی، تجارت درون و

فرامنطقه‌ای را توسعه خواهد داد. البته نباید از اهمیت استانداردهای بومی و ملی هر کشور غافل شد. تسهیلات و امکانات گمرکی موجود در منطقه متناسب با وضعیت اقتصادی کشورهای عضو متفاوت می‌باشد. از این رو باید علاوه بر تلاش سازمان اکو جهت جلب سرمایه‌گذاران خارجی جهت یکسان‌سازی و ارتقای کمی و کیفی امکانات و تجهیزات در منطقه، از مشارکت بخش خصوصی در امور تشریفات گمرکی بهره برد.

پیدایش تجارت الکترونیک و رشد چشمگیر آن طی سال‌های اخیر، کشورها و سازمان‌های جهانی را بر آن داشته است تا زیر ساخت‌های لازم را برای این تجارت چندوجهی مهیا سازند. تجارت الکترونیک در عین سادگی، به دلیل تلفیق دنیای مجازی و واقعی، بسیار پیچیده است و عدم آگاهی از ماهیت آن می‌تواند زیان‌های جبران‌ناپذیری را ایجاد کند. از سوی دیگر ملاحظات امنیتی و حفاظتی سبب شده تا همکاری گمرکی در این زمینه بسیار دشوار شود. اما شکی نیست با توسعه این نوع تجارت، بتدریج مشکلات موجود شناسایی و برطرف خواهد شد. بنابراین لازم است تحت هر شرایطی، تجارت الکترونیک در سطح منطقه توسعه یابد تا مشکلات موجود در هر کشور شناسایی و رفع شود.

در واقع تحقق همکاری‌های همه‌جانبه گمرکی، نشاندهنده شرایط ایده‌آلی است که هر سازمان آرزوی تحقق آن را دارد. اما تحقق تمامی موارد بیان شده، حتی زمینه‌هایی که تا کنون مورد توافق واقع شده، مستلزم تعیین چگونگی و نحوه همکاری‌ها می‌باشد. به طور یقین تدوین طرح‌های عملی در هر یک از زمینه‌های مستعد همکاری، می‌تواند در اجرای سریع‌تر توافقات مؤثر باشد.

سازمان همکاری اقتصادی (اکو) به منظور استفاده از کمک‌ها و تجارب فنی سازمان جهانی گمرک به ویژه

1. ECO Transit Transport Framework Agreement (TTFA)
2. ECO Transit Trade Agreement (TTA)

جهت نوسازی تجهیزات مورد نیاز و ارتقای روش‌های متداول گمرکی، در ۱۷ مارس ۲۰۰۳ با این سازمان یادداشت تفاهم همکاری امضا نمود. بر همین اساس دو سازمان جهت آگاهی بیشتر از عملکرد یکدیگر، به عنوان ناظر در نشست‌های مربوطه شرکت خواهند کرد.<sup>(۱۴)</sup> سازمان جهانی گمرک همچون سایر سازمان‌های بین‌المللی جهت تحقق سریع‌تر اهداف خود، از ابتکار اجرای طرح‌ها در سطح منطقه‌ای بهره می‌برد. اکو نیز می‌تواند با استفاده از این طرح‌های، بخشی از همکاری‌ها را توسعه دهد.

این واقعیت بر کسی پوشیده نیست که توسعه همکاری‌ها در چارچوب سازمان‌های منطقه‌ای با اهداف اقتصادی، نیازمند گسترش همکاری‌ها در موضوعات دارای اولویت می‌باشد. همکاری‌های گمرکی نه تنها در دستور کار موضوعات دارای اولویت سازمان همکاری اقتصادی (اکو) قرار دارد، بلکه به نوعی در اجرا و پیشبرد اهداف مورد نظر در سایر بخش‌ها، نقش عمده‌ای را ایفا می‌کند.

#### **نقش جمهوری اسلامی ایران در پیشبرد اهداف اکو**

گمرک در ایران سابقه‌ای طولانی دارد. شواهد تاریخی حاکی از آن است که در زمان حکومت قوم ماد بر سرزمین ایران و همچنین در زمان سلسله هخامنشی، مقررات گمرکی و گمرک در ایران وجود داشته است. در زمان اشکانیان، گمرک به صورت منظمی سازمان‌دهی و کلیه اجناس وارده و صادره ثبت می‌شد. در این دوره حقوق و عوارض گمرکی فقط از کالاهای وارداتی اخذ می‌شد و دولت در حفظ و حمایت از تولیدات داخلی کوشا بود. وضع حقوق گمرکی بر کالاهای ایران از سوی روم و عربستان در زمان سلسله ساسانیان، نشان می‌دهد که اخذ عوارض گمرکی از سوی ایران نیز صورت می‌گرفت. بعد

از حاکمیت مسلمانان بر ایران، حقوق گمرکی تابع قوانینی بود که خلفای اسلامی وضع می‌کردند. در زمان چنگیزخان، حافظانی به نام قراقچیان بر سر راه‌ها گماشته می‌شدند تا از اموال تجار پولی که در شأن خان بود دریافت نمایند.

در دوران صفویه، شاه‌عباس با انجام اصلاحات لازم، به امور مالی و گمرکی ایران سر و سامان بخشید و دفاتر منظم ورود و خروج کالا را تنظیم و خزانه مرکزی را به نحو کامل‌تری پایه‌ریزی نمود. در این دوران تجارت خارجی بسط و گسترش یافت. در دوران زندیه و قاجار نیز دریافت حقوق گمرکی تداوم یافت ولی میزان آن در قبال برخی از کشورها نظیر روسیه و عثمانی با توجه به جنگ‌های این دوران، تحمیلی بوده است.

پس از حضور مستشاران بلژیکی در ایران و سازماندهی گمرک در یک دوره ۳۶ ساله، سه ردیف تعرفه گمرکی وضع شد. سرانجام قانون تعرفه و آئین‌نامه اجرایی آن در سال ۱۳۳۷ براساس توافقات تعرفه‌ای ژنو به تصویب رسید که تا سال ۱۳۵۱ اجرا می‌شد. در سال ۱۳۵۰ قانون امور گمرکی تصویب شد که براساس موافقتنامه بروکسل تنظیم و آئین‌نامه اجرایی آن در سال ۱۳۵۱ مصوب گردید و در سال‌های بعد، با توجه به مقتضیات زمان، اصلاحاتی در آن صورت گرفت.<sup>(۱۵)</sup>

در حال حاضر سازمان گمرک جهت ساماندهی نظام خدمات گمرکی و در مسیر کمک به حفظ تعادل در اقتصاد و پیشبرد بهتر اهداف، برنامه‌ها و سیاست‌های تحول اقتصادی دولت برنامه تحول در گمرک را تدوین و تصویب نموده است که با حمایت و تخصیص بودجه و اعتبارات لازم جهت اجرای آن، موقعیت کشور را در اقتصاد و تجارت بین‌المللی بهبود و استحکام بخشید.<sup>(۱۶)</sup>

همان گونه که در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ مطرح شده است، ایران پس از اجرای این برنامه، کشوری توسعه یافته و برخوردار از دانش پیشرفته، دارای جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه و برخوردار از تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل خواهد بود. آنچه مسلم است این توسعه و جایگاه بدون توجه به ابعاد و زمینه‌های مختلف اقتصادی از جمله گمرک محقق نخواهد شد. حضور محوری در سازمان‌ها و تشکیلات منطقه‌ای نظیر اکو، عامل مهمی در اصلاح و یکسان‌سازی مقررات و تسهیل امور گمرکی خواهد بود. قطعاً جمهوری اسلامی ایران با توجه به تجارب ارزنده و همکاری خوب خود با سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای می‌تواند در هدایت همکاری‌های منطقه‌ای در زمینه امور گمرکی نقش کلیدی ایفا نماید. در حال حاضر توانمندی گمرک به‌گونه‌ای است که می‌تواند در ارتقای سطح کیفی خدمات و دانش فنی به سایر کشورهای عضو یاری رساند و در مقابل از تسهیلات بیش‌تر در امور گمرکی در کشورهای عضو بهره‌مند شود.

موقعیت سوق‌الجیشی و منحصر به فرد جمهوری اسلامی ایران به واسطه واقع شدن در بهترین مسیر انتقال و ترانزیت کالاهای وارداتی و صادراتی آسیای مرکزی و بهترین مسیر جهت دسترسی کشورهای اروپایی و آسیای غربی به بازارهای یکدیگر، حساسیت و اهمیت همکاری‌های ترانزیتی در گمرک را افزایش داده است. امکان دسترسی آسان کشورهای عضو اکو به آب‌های آزاد جنوب از طریق قلمرو ایران همواره مد نظر کشورهای منطقه بوده است. بدون شک، انطباق قوانین و مقررات گمرکی با قوانین بین‌المللی و بهره‌مندی از تجهیزات و فناوری پیشرفته جهانی می‌تواند زمان لازم برای تشریفات

گمرکی را کاهش دهد و جذابیت استفاده از مسیر ترانزیت ایران را بیش‌تر نماید. می‌توان همکاری‌های گمرکی را به گونه‌ای تنظیم کرد که کالاهای ورودی از مرزهای منطقه اکو همچون اتحادیه اروپا، فقط یک بار در روند تشریفات گمرکی و بازرسی قرار گیرد. در صورت چنین توافقی، با توجه به اینکه ترانزیت اکثر کالاهای وارداتی و صادراتی کشورهای آسیای مرکزی از طریق ایران صورت می‌گیرد، گمرک ایران به عنوان دروازه جنوبی منطقه اکو می‌تواند نقش اساسی را ایفاء نماید.

گمرک ایران توانمندی‌های لازم برای کمک به کشورهای عضو در مبارزه با قاچاق کالا و اجرای طرح‌های مهم گمرکی برای بازسازی زیرساخت گمرک دارد. گمرک ایران با توجه به تجارب و ظرفیت‌های خود، در حال حاضر آمادگی دارد تا دوره‌های آموزشی در زمینه‌های همسان‌سازی استاندارد و تشریفات گمرکی، نحوه ارزشیابی کالا؛ مدیریت بحران و حمایت از حقوق مالکیت فکری برای کشورهای عضو برگزار کند.

#### نتیجه‌گیری

همکاری‌های گمرکی یکی از بخش‌های مهم در روابط اقتصادی و تجاری محسوب می‌شود. در حال حاضر با توجه به رشد اقتصادی و تجاری در جهان، همکاری‌های گمرکی یک ضرورت است و ناگزیر باید در جهت توسعه آن تلاش نمود. به همین جهت، در عرصه پیر رقابت تجارت جهانی، استفاده از تجهیزات، امکانات، فناوری و روش‌های متداول گمرکی می‌تواند در حفاظت و حمایت بهتر از موقعیت هر کشور در بازارهای بین‌المللی مؤثر باشد. عضویت در سازمان‌های بین‌المللی نظیر سازمان جهانی گمرک و سازمان‌های منطقه‌ای، موقعیت جهانی کشورها را تثبیت خواهد کرد. جمهوری اسلامی ایران از بدو تأسیس سازمان همکاری اقتصادی (اکو)

اکو می‌تواند در توسعه همکاری‌های گمرکی در سطح منطقه اکو، بسیار مؤثر واقع شود. امروزه با تداوم بحران مالی و اقتصادی، بیم آن می‌رود که جهان اقدامات حمایتی دهه ۱۹۳۰ را که موجب افزایش تعرفه‌های گمرکی و تنزل رقابت گردید را تجربه نماید.

محمدرضا علی‌پور ناندل

اداره امور اکو - وزارت امور خارجه

تلاش نموده است همکاری‌های گمرکی را در گروه همکاری‌های اقتصادی و تجاری دارای اولویت قرار دهد. امید می‌رود با تصویب و اجرای موافقتنامه‌های گمرکی و یکسان‌سازی مقررات و روش‌های گمرکی، دروازه‌های گمرکی هر کشور عضو فراتر از مرزهای جغرافیایی ملی قرار گیرد و حداکثر تسهیلات لازم برای اتباع کشورهای عضو به ویژه تجار فراهم گردد. جمهوری اسلامی ایران با توجه به موقعیت ویژه خود در منطقه و قرار داشتن در قلب

## منابع

1. <http://fa.wikipedia.org>

۲. سایت گمرک جمهوری اسلامی ایران

۳. آسیب‌شناسی گمرک در اقتصاد ایران، دکتر فریبرز درجی، نشریه ابتکار، ۱۳۸۳/۱/۳۰

۴. سایت سازمان جهانی گمرک ([www.wcoomd.org](http://www.wcoomd.org))

۵. ترانزیت و لزوم یکسان‌سازی مقررات جهانی، جوکولمپیان، مدیرکل سازمان جهانی گمرک، نشریه بنادر و دریا، شماره ۹۴-۹۳

۶. کونیو میکی‌ریا (Kunio Mikyriya) دبیرکل سازمان جهانی گمرک، کنفرانس گفتگوی جهانی در مورد ظرفیت‌سازی در گمرک، ۲ اکتبر ۲۰۰۸، لندن

۷. سخنرانی آقای پاسکال لامی، مدیرکل سازمان جهانی تجارت در جمع مدیران اتحادیه‌های تجاری و حمل و نقل کالا در ژنو، ۳ نوامبر ۲۰۰۸

۸. گمرک امروز، سایت اتحادیه اروپا

۹. گزارش سالانه (۲۰۰۷) در مورد طرح چارچوب ایمن استاندارد، سازمان جهانی گمرک

۱۰. ترانزیت و لزوم یکسان‌سازی مقررات جهانی، جوکولمپیان، مدیرکل سازمان جهانی گمرک، نشریه بنادر و دریا، شماره ۹۴-۹۳

۱۱. عهدنامه ازبیر

۱۲. موافقتنامه چارچوب تجارت حمل و نقل اکو

۱۳. موافقتنامه ترانزیت تجارت اکو

۱۴. یادداشت تفاهم همکاری میان سازمان همکاری اقتصادی و سازمان جهانی گمرک

۱۵. گمرک جمهوری اسلامی ایران - معاونت طرح و برنامه (دفتر برنامه‌ریزی و بهبود سیستم‌های گمرکی)، اردیبهشت ۱۳۷۹

۱۶. تصویب برنامه تحول در گمرک، رئیس کل گمرک ایران، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران، ۲۷ خرداد ۱۳۸۷